

Herb miasta Sulechowa i legendarny olbrzym. cz. I.

Herby miejskie w starych tekstach łacińskich nazywano znakiem, odznaczeniem (*urbis insigne, signum oppidi, sygnet*). Z kolei w literaturze niemieckiej herb miejski, jak i herb rycerski, nazwano *Wappen*. Zarówno badacze niemieccy, jak i polscy, są zgodni, że herb miejski utożsamiano z pieczęcią miejską. Niemiecki historyk Kerlheinze Blaschke, a za nim prof. Wojciech Strzyżewski, pisał, że „herb rycerski przenoszono z tarczy bojowej w pole pieczęci, natomiast miejski z pieczęci w pole herbowe”.¹ Niemieccy kronikarze pisząc o Sulechowie zaznaczali, że założycielem miasta był książę śląski Henryk III (głogowski), a jeden z nich Edward Ludwik Wedekind przyjął, że miasto powstało już w latach 1250 -1260.² Również polski badacz prof. Marian Gumowski odwołuje się do pracy Ericha Kittela i pisze, że na XIV wiecznej pieczęci Sulechowa umieszczona została postać Henryka III głogowskiego.³ Podobne założenie przyjął polski badacz prof. W. Strzyżewski w pracy „*Herby miejscowości Województwa Zielonogórskiego*”.⁴ Rysunek takiej XIV w. pieczęci

Ryc. 1 – jak dotychczas jest to jedyny znany wygląd średniowiecznej pieczęci miasta Sulechowa zamieszczonej w opracowaniu Hugo Saurma.

zamieścił w swoim opracowaniu z 1870 r. Hugo Saurma (tablica X poz. 133).⁵ Pomiędzy dwiema wieżami stoi książę. W prawej ręce trzyma włócznię, a w lewej tarczę bojową z wizerunkiem orła książąt śląskich. Pod wieżami znajdują się tarcze herbowe, a jak napisał

¹ Wojciech Strzyżewski, *Treści symboliczne herbów miejskich na Śląsku, Ziemi Lubuskiej i Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, Zielona Góra 1999, s. 16.

² Georgio M. Bruchmann, *Annales oder Geschichtbuch und Chronik der Stadt Züllichau*, Küstrin 1665, s. ...; Johann Christoph Wilken, *Züllichographia oder Chronica der kgl. Preußischen Stadt Züllichau*, Züllichau 1753, s. ...; Edward Ludwik Wedekind, *Neue Chronik der Stadt Züllichau*, Züllichau 1851, s.

³ Marian Gumowski, *Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV w.*, Toruń 1960, s. 21-213.

⁴ Wojciech Strzyżewski, *Herby miejscowości województwa Zielonogórskiego*, Zielona Góra 1989 r., s. 60.

⁵ Hugo Saurma, *Wappenbuch der Schleischen Städte*, Berlin 1870, s. 391-392, tablica X, rys. 133.

Curt Schelentz w *Kreis Züllichau-Schwibus*,⁶ zapewne z herbami Polski i Czech (polscy Piastowie śląscy w różnych okresach byli lennikami królów czeskich). Właśnie Schelentz wymienia pieczęcie miasta z lat 1404 i 1453, co wskazywałoby na istnienie ich w archiwach niemieckich. Na pieczęci widnieją napis: *Chulchaw * Sigillum ciuitatis* (Czulchaw – Pieczęć miasta; gdzie Czulchaw to właśnie dawna nazwa Sulechowa).⁷ Jakie były barwy ówczesnego herbu miejskiego nie wiemy, gdyż dotychczas nie znaleziono takiego opisu i nie wiemy czy takowy istnieje. Herb Sulechowa nie odbiegał od pewnych standardów tego okresu. Obraz orła śląskiego pojawił się w wizerunkach wielu śląskich herbów miejskich wraz z szeroką akcją lokacyjną XIII i XIV w. na tym terenie. Częstymi motywami herbowymi są na nich elementy architektoniczne (w przypadku Sulechowa wieże obronne) i postacią władcy – założyciela (tj. księcia Henryka III). Są to typowe symbole Piastów i Polski, o których pisał m.in. prof. W. Strzyżewski.⁸

O średniowiecznym pochodzeniu tej pieczęci świadczy również ubiór rycerski księcia. Na wizerunku tym wojownik uzbrojony jest we włócznię trzymaną w prawej ręce, tarczę trzymaną w lewej ręce, a ciało jego osłania kaftan kolczy oraz nogawice. Broń drzewcowa jaką jest włócznia widnieje w wielu wizerunkach Piastów śląskich. To broń lekka, która umożliwia zadawanie ciosów z wolnej ręki. Jest ona również symbolem władzy terytorialnej i sądowniczej. Nazywana była wówczas z łacińskiej *lancea* i wychodziła powoli z użycia w XIV w. na rzecz kopi.⁹ Do osłony przed ciosami służyła tarcza, której kształt jest bardzo typowy dla tego okresu, a więc trójkątny z łagodnie zakrzywionymi krawędziami bocznymi. Tarcze wykonywano z drewna klejonego warstwami, w które to warstwo umieszczano zwierzęce ścięgna. Od wewnątrz mocowane były uchwyty rzemienne i metalowe jako oraz rzemienie do przewieszania tarczy przez plecy.¹⁰ Tarcza na pieczęci zawiera elementy heraldyczne w postaci znaku orła (zapewne śląskiego), na którego piersi i skrzydłach znajduje się półksiężycowa przepaska, a pośrodku niej niewielki krzyż. Geneza tego symbolu sięga jeszcze czasów Henryka I Brodatego.¹¹ Jak wspominałem wcześniej rycerz na pieczęci osłonięty jest pancerzem kolczym. Pancerz sięga ud. Składał się on z kaftana, kaptura i długich rękawic zakrywających dłonie. Nogi osłonięte były nogawicami wykonanymi również z plecionki kolczej przyczepianymi do pasa noszonego pod kaftanem. Każda nogawica zakończona była trzewikiem osłaniającym stopę. Kaftan, wraz z kapturem i nogawicami ważył od 15 do 18 kilogramów.¹² Kolczuga z plecionych kółeczek drucianych weszła do użytku na terenie Śląska jeszcze za czasów Henryka Brodatego. Używano jej do połowy XIV w. Kolczuga śląska różniła się od kolczug zachodnio-europejskich (np. francuskiej) tym, że kaftan i nogawice tworzyły całość. Trzewik zakańczający stopę był szpiczasty. Uzupełnieniem całości były rękawice kolcze i brygantyna. Brygantyna była skórzanym napierśnikiem na rzemieniach, do którego mocowano stalowe blaszki w kształcie np. łusek.¹³ Na pancerz nazywany w źródłach z niemiecka *Panzer*, *Panzer* lub z łacińska *lorica*, *pancerium*, nakładano tunikę wierzchnią.¹⁴ Tunika stanowiła rodzaj narzuty z lekkiej tkaniny wykonanej z wełny lub jedwabiu. Strój ten posiadał otwory na głowę i ramiona oraz był często zdobiony herbem właściciela. Herb jako znak rycerski pozwalał

⁶ Curt Schelentz, *Kreis Züllichau-Schwibus*, Frankfurt am Oder 1997, s. 194.

⁷ Według Otto Huppa pieczęć miała wielkość 33 mm i pochodziła z XIV wieku.

⁸ Wjciech Strzyżewski, *Heraldyczne wyznaczniki zróżnicowanej przynależności państwowej miast środkowonadodrzańskich*, [w:] Rocznik Lubuski, tom 32, cz. 1, Zielona Góra 2006, s. 209.

⁹ Robert Heś, *Uzbrojenie rycerskie na Śląsku w XIV wieku*, Wrocław – Racibórz 2007, s. 85 -86;

¹⁰ Piotr A. Nowakowski, *Arsenały domowe rycerstwa polskiego w średniowieczu*, Toruń 2006, s. 153 – 154.

¹¹ Marian Haisig, *Śląski rodowód państwowego godła Polski*, Wrocław 1993, s. 7 oraz Małgorzata Kaganiec, *Rodowód herbu śląskiego*, Katowice 1991, s. 3.

¹² Piotr A. Nowakowski, *Arsenały domowe...*, s. 157 – 158.

¹³ Marcin Gumowski, *Rycerstwo śląskie w dobie piastowskiej*, Katowice 1937, s. 8-9,

¹⁴ Robert Heś, *Uzbrojenie rycerskie...*, s. 40.

rozpoznać osobę walczącą w chwili, gdy twarz rycerza zasłaniał hełm. Były to herby osobiste umieszczane również na tarczy, namiocie, taborze, zbrojach czy proporcach. Jako znak był niezmienny i posiadał odpowiednie heraldyczne barwy, np. na Dolnym Śląsku był to czarny orzeł na złotym polu. Oprócz herbu osobistego używano herbów rodowych, noszonych przez członków danego rodu.¹⁵ Bardzo podobną postać książęcą Henryka III, zwanego Wiernym – Fidelis, możemy zobaczyć na innej pieczęci pieszej z lat 1281 – 1300 (Rys. 2). Stoi on pod murem zamkowym w stroju rycerskim (kolczudze - o czym świadczą nogawice zakończone ostrym „butem” i nałożonej tunice). Książę trzyma w prawej ręce włócznię, a w lewej tarczę ze znakiem rodowym.¹⁶

Ryc.2 - pieczęć Henryka III zwanego Wiernym (Głogowskiego) pochodząca z lat 1281 – 1300, którą zamieścił w swoim opracowaniu Kazimierz Stronczyński pt. *Pomniki książęce Piastów lenników dawnej Polski...*

Z dużym prawdopodobieństwem można założyć, że wizerunek tak opisanego herbu używano przez Sulechowian przynajmniej do 1482 r., czyli do przejęcia miasta przez elektorów brandenburskich. W roku tym 20 września w Kamieńcu Żąbkowickim formalnie zakończono tzw. wojnę o sukcesję głogowską trwającą od 1476 r., tj. śmierci ostatniego

¹⁵ M. Gumowski, *Rycerstwo śląskie...*, s. 11-23.

¹⁶ Kazimierz Stronczyński, *Pomniki książęce Piastów lenników dawnej Polski w pieczęciach, budowlach, grobowcach i innych starożytnościach, zebrane i objaśnione*, Piotrków 1888, s. 231.

sulechowskiego władcy Henryka XI.¹⁷ Z kolei Curt Schelentz we wspomnianym już opracowaniu pisze o nowym herbie miejskim odwołując się do pieczęci z roku 1637 r.¹⁸ Jest to już okres wojny trzydziestoletniej (1618 – 1648) a w herbie Sulechowa pojawiają się elementy brandenburskie. Zniknął wizerunek księcia z tarczą bojową, w miejsce którego pojawia się landsknecht czyli żołnierz zaciężnej formacji piechoty z końca XV i XVI w.¹⁹

Ryc. 3 - herb Sulechowa według opracowania Otto Huppa w pracy *Wappen und Siegel der Deutschen Staedte*.

Landsknecht (*Landsknechts*) jest uzbrojony w pikę (*Landsknechtspiess*) o długości od 3 do 5m, którą trzyma w prawej ręce. Drzewiec piki był lekko wrzecionowaty, grubszy w środku i zwężający się ku końcowi. Pika zakończona była masywnym grotem o liściastym kształcie. U boku strażnika zamocowany jest miecz zwany z niemiecka *katzbalger*, gdzie spoczywa jego ugięta lewa ręka (Ryc. 3). Z kolei głowę osłania hełm, o otwartym dzwonie otoczony nachylonym w dół osłaniającym rondem, nazywany *morion*, *kaplin*. Pierś strażnika ochrania kirys (*Küriss*), który składał się z dwóch metalowych płyt – napierśnika (*Brustharnisch*) i naplecznika (*Rückenharnisch*). Płyty te łączono za pomocą sprzączek i rzemieni.²⁰ Dawne wieże obronne architektonicznie nawiązują już do tego właśnie okresu, znikają tarcze herbowe pod wieżami, gdzie pojawia się mur obronny, na którym stoi wspomniany żołnierz zaciężny. W tym przypadku są już dokładnie sprecyzowane barwy herbu. O. Hupp pisze, że na srebrnym polu znajdują się czerwone dwie wieże oraz czerwony mur obronny. Dachy wież i ubiór wojenny (hełm, napierśnik) są koloru niebieskiego, a spódnie czerwone. Broń i reszta ubrania jest w kolorze złotym. W swoim opracowaniu O. Hupp pisze o pieczęciach z 1637 r. o wielkości 28 mm i z napisem „SIGILLUM * CIVITAT ZVLLCH* 1637” (pieczęć ta znajdowała się w archiwum miejskim Wormancji niem. *Worms*)

¹⁷ Konflikt ten w dużym skrócie został przedstawiony przez autora tego opracowania pt. *Z historii ziemi sulechowskiej, czyli o tym jak Sulechów przeszedł pod panowanie brandenburskie* w nr. 59 i 60 Biuletynu Informacyjnego Miasta i Gminy Sulechowa.

¹⁸ Curt Schelentz, *Kreis Züllichau...*, s. 194.

¹⁹ Erich Kittel, *Brandenburgische Siegel Und Wappen 1837-1937*, Berlin 1937, s. 74; Otto Hupp, *Wappen und Siegel der Deutschen Staedte*, Heft 1., Frankfurt a.m. 1896, s. 94.

²⁰ Marek Plewczyński, *Daj nam, Boże, sto lat wojny*, Warszawa 1997, s. 49.

oraz z 1654 r. owalnej o wielkości 28:26 mm i z napisem „SIGILLVM * CIVITAT:
ZULLCHIO * 1654”.

Autor: Marek Maćkowiak
prezes
Sulechowskiego Towarzystwa Historycznego

c.d.n.